
BESEDILNA MATRICA IN STRUKTURA VZORCA BESEDILA *PROBLEM* – *REŠITEV* TER MOŽNOST NJUNE UPORABE PRI ANALIZI BESEDIL V ŠOLSKI PRAKSI

Članek prinaša vpogled v strukturo besedila, kot jo teoretično utemeljuje Michael Hoey, in jo aplicira tudi na slovenske zglede. Ob analizi maturitetnih besedil iz slovenščine kot drugega jezika ugotavlja možnost šolske uporabe besedilne matrice in shematičnega prikaza zgradbe besedila tipa *problem – rešitev* pri preverjanju uravnoteženosti besedila ter dokazuje soodvisnost med besedilom tipa doseganje cilja (navodila) in realizacijo besedila tipa *problem – rešitev*.

1 Uvod

Članek predstavlja teoretična spoznanja o strukturi besedila, kot jih je utemeljil Michael Hoey (2001), jih prenaša na zglede slovenskih besedil in poskuša ugotoviti uporabnost besedilne matrice pri analizi besedila. Na tem mestu nas zanima tudi, kako se dijaki pri aktualizaciji izbranega problema odzivajo na navodila oziroma kako uresničujejo vzorec besedila *problem – rešitev* v maturitetnih nalogah iz slovenščine kot drugega jezika. Opazovali bomo, kako dijak razvija osrednji problem, ki ga nakazuje tema besedila, kako utemeljuje rešitve, koliko je izviren in kako na strukturo besedila vplivajo navodila kot tip besedila doseganja cilja.

2 Teoretična izhodišča

2.1

Besedilo je prizorišče interakcije (Hoey 2001: 11) med piscem in bralcem. Ko pisec tvori besedilo, ima v mislih idealnega bralca (Coulthard 1994, Pogorelec 1997, Eco 1999, Starc 2001), in besedilo jezikovno oblikuje tako, da ga bo bralec sprejel, vzpostavil z njim interpretacijski odnos in ga razumel. Pri tem se pisec giblje »znotraj modelov, ki jih je oblikovalo njegovo kulturno okolje, in prav tako je tudi bralec v procesu dekodiranja besedila 'zaznamovan' s svojim kulturnim okoljem« (Hoey 2001: 12). Bralčeva pričakovanja do besedila so običajno grajena na podlagi izkušenj, pridobljenih ob stiku s takimi besedili, in ko bralec »prebere poved, si ob

tem ustvari pričakovanje oz. predvidevanje, na podlagi katerega izoblikuje interpretacijo besedila, ki sledi« (Hoey 2001: 22). Eugene Winter (Hoey 2001: 34) je avtor zamisli, ki sta jo razvijala še Hoey in Jordan, da so povedi v besedilu lahko pojmovane kot odgovori, ki jih bralec pričakuje, zato je besedilo lahko razumeti kot dialog med avtorjem in naslovnikom – bralcem. Ni pa nujno, da bodo odgovori na (vsa) bralčeva vprašanja razvidni kar takoj, odgovore lahko razbere postopoma skozi besedilo (Hoey 2001: 35). Po Winterju izhaja iz teh povezav dvojje razmerij oz. odnosov: odnos zaporedja (*sequence relation*) in odnos vzporejanja (primerjanja, *matching relation*). Pri zaporednem razmerju povedi besedila odgovarjajo na vprašanja: *Kaj se je/bo zgodilo?*, *Kaj se je zgodilo kot posledica nečesa?*, *Kaj iz tega sklepamo?* Za to tipične so časovna, vzročno-posledična, pomenska povezava in dedukcija predpostavk, ki jih praviloma signalizirajo ustrezni vezniki *ker, če, ko, tako kot, zatorej, torej, zatem, končno, kot posledica/rezultat* ... Pri razmerju vzporejanja pa so odnosi vzpostavljeni s kontrastom, podobnostjo, ponazoritvijo, z zgledom detajla in s posebnostmi v besedilu, lahko signaliziranimi z vezniki: *medtem ko, čeprav, četudi*; prislovi v vezniški rabi: *nadalje, vendar, razen tega, preveč*; toda najpogostejši signali so ponovne pojavitve – paralelizmi (tudi Beaugrande – Dressler 1992: 48). Povedi besedila odgovarjajo na vprašanja: *Kako lahko A primerjamo z B?*, *V čem se A razlikuje od B?*, *Kakšen zgled lahko navedemo?*

2.2

Michael Hoey (2001: 13, 75, 119) razdeli besedila v dve večji skupini, prvo imenuje besedila nepretrganega toka, drugo pa besedila kolonije.

2.2.1

V prvo skupino sodijo besedila, ki oblikujejo svoj besedilni svet z nadgrajevanjem, zato delov besedila ne moremo zamenjati ali jih brati poljubno, ne da bi pri tem krnili koherence. Bralec mora brati besedilo v nespremenjenem zaporedju povedi in tako se ustvarja »kontinuiteta smislov, ki je podlaga koherenci« (Beaugrande – Dressler 1992: 65), interpretacija naslednje povedi je pogojena z interpretacijo predhodne povedi (Van Dijk 1977: 96). Taka besedila so romani, članki, uvodniki ipd. in imajo navadno enega avtorja (Hoey 2001: 74).

2.2.2

V drugo skupino pa uvršča besedila kolonije, to so taka, katerih zaporedje delov ne vpliva na razumevanje celotnega besedila. Torej ne gre za kontinuiteto smislov v zgornjem pomenu besede, kajti pomen in smisel dela besedila ne izhajata (nujno) iz predhodnega niza, temveč lahko dele besedila beremo poljubno, in pri tem ne oškodujemo koherence celote. Hoey (2001: 80–82) primerja besedila kolonije s čebelnjakom oz. čebeljo družino: čebele se v čebelnjaku prosto premikajo, če katera

umanjka, preostale čebele še vedno tvorijo družino.¹ Taka besedila navadno uokvirja neka skupna tema, izražena z naslovom (npr. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, *Ustava Republike Slovenije*, IZPITNA POLA 2 – Razčlemba in poznavanje jezika itn.), praviloma imajo vse sestavine takega besedila enako funkcijo, npr. slovarsko geslo razlaga pomen in rabo besede, členi v ustavi predstavljajo državljanom njihove pravice in dolžnosti, naloge v izpitni poli preverjajo kandidatovo znanje itn. Elemente besedila kolonije se lahko ob ponatisu nadomešča z novimi, dopolnjuje, izloča. Avtorstvo takih besedil je največkrat skupinsko (slovarji, zakoni), lahko pa avtorji niti niso imenovani (menu, telefonski imenik, vozni red itd.). Branje besedil kolonij predvideva drugačno tehniko branja kot branje besedil nepretrganega toka, in sicer utilitaristično, pragmatično, po posameznih segmentih. Tako npr. preberemo v *Slovarju tujk*² geslo *navál* neodvisno od predhodnega *naváha* in gesla, ki mu sledi, *navalín*. Med to vrsto besedil sodijo pesmarice, slovarji, izpitne pole, redovalnice in dnevniki, mali oglasi, bibliografije v člankih, adresarji, časopisi, enciklopedije, kuharske knjige, pravilniki, zakoni, programi seminarjev, radijski in TV-programi, opombe (pod črto), telefonski imenik, knjiga pregovorov, horoskop, menu ipd. Ko bralec bere pragmatično, išče le »iztrgane« informacije. Za besedilo, grajeno po načelu nepretrganega toka, je tako branje neustrezno, čeprav z uporabnega vidika večkrat realizirano. Na tem mestu je potrebno poudariti, da tudi taka delitev besedil temelji na že zgoraj omenjenem pojmovanju besedila, in sicer »kot neki pomensko in smiselno zaokroženi celoti, ki se zaokroži v interakciji med avtorjem in naslovnikom in nima vnaprej določene velikosti oz. organiziranosti« (Starc 2004: 4). Kot besedila lahko tako razumemo npr. tudi račune.

Besedilo 1

NOTAR – NOTAIO	
SREČKO PRAVIČNIK	
RIŽANSKA 13, KOPER	
D. ST. 45087654	CENE V SIT
21-04-04	MC #:0000
T1=20 % DDV	*6600.00 T1
SKUPAJ	*6600.00
	*1100.00 T1

Zgornje besedilo lahko preberemo takole: *Notar Srečko Pravičnik z Rižanske 13 iz Kopra, katerega davčna številka je 45087654, je 21. aprila 2004 opravil storitev in jo zaračunal 6600 SIT. V ceno je vključen tudi 20 % DDV, ki znaša 1100 SIT.* (Starc 2004: 3.)

¹ Hoey posebej ne izpostavlja matice, kajti če ta umanjka, družina razpade. Primerjali bi jo lahko z vezno temo, ki osmišlja obstoj posameznih sestavin, določa njihovo funkcijo (op. avtorice).

² »*naváha* -e ž [špan. *navaja*] dolg španski nož s koničastim, lahko upognjenim rezilom, rabi se kot orožje; *navál* -a m [iz lat. *navalis* ladijski, pomorski] cena za najem ladje ali prevoz blaga; ladijska prevoznina *navalen* -lna -o ladijski; (po)morski *navalizem* -zma m imperialistična težnja po prevladi na morju; *navalín* (-a m [*] 1. tkanina za podloge iz acetatne svile, apretirana proti mečkanju 2. v zvezi: ~fresh ~ -a m /freš/ dezodorirana tkanina, podobna *navalinu* TEKST.)« Gregor Adlešič et al., *Veliki slovar tujk* (2002), str. 776.

2.3

Pri ugotavljanju besedilne zgradbe lahko izdelamo matrico besedila in vanjo zajamemo njegovo strukturo (Hoey 2001: 93–118). Matrico oblikujemo v razpredelnico, v katero zapisujemo odgovore na vprašanja, zbrana na navpični osi, pod ključne besede, ki označujejo temo, z vodoravne osi. Katera vprašanja bodo na ordinati, je odvisno od tipa besedila, ali ga prepoznamo kot besedilo odnosa zaporedja ali vzporejanja. Če nas kot osnovna premisa zanima čas, se bomo spraševali, *Kaj se je (nato/zatem) zgodilo?*, če pa želimo vpogled v problemski prikaz, bodo vprašanja spraševala po dejstvih, ki bodo izpostavljala primerjanje, podobnost, ponazarjanje, reakcije itn.

Kot ponazoritev povzemamo matrici, ki ju je oblikoval Hoey (2001: 54, 110–111) ob anekdoti o Ezopu.

Besedilo 2

(1) Grški basnopisec Ezop je nekega dne sedel ob cesti, ko ga je mimoidoči popotnik ogorvil: »Povej mi, prijatelj, kakšni ljudje živijo v Atenah.« (2) Ezop je odgovoril: »Povej mi, od kod prihajaš in kakšni ljudje živijo tam, in povedal ti bom, kakšne ljudi boš srečal v Atenah.« (3) Moški je z nasmehom odgovoril: »Prihajam iz Argosa in vsi tamkajšnji ljudje so prijazni, radodarni in topli. Rad jih imam.« (4) K temu je Ezop dejal: »Veseli me, ti povedati, moj dragi prijatelj, da so ljudje v Atenah prav taki.« (5) Čez nekaj ur pride po cesti drug popotnik in tudi ta se ustavi pred Ezopom in ga vpraša: »Povej mi, kakšni so ljudje v Atenah.« (6) Ezop je enako odgovoril: »Povej mi, od kod prihajaš in kakšni ljudje živijo tam, in povedal ti bom, kakšne ljudi boš srečal v Atenah.« (7) Moški je mrko odgovoril: »Sem iz Argosa in tam so ljudje neprijazni, zlobni, sleparski in izprijeni. Vsi so tatje in zločinci.« (8) »Bojim se, da boš v Atenah srečal prav take ljudi,« je bil Ezopov odgovor.³

Hierarhična organiziranost besedila kaže na odnos vzporejanja. Paralelizem med prvo in peto povedjo vzbudi v bralcu predvidevanje/pričakovanje, da bo v drugem odstavku še več paralelizmov členov, kar povzroči primerjavo med obema deloma. V tretji povedi je predložna besedna zveza z *nasmehom* bralcu besedilni signal, ki ustvarja pričakovanje pozitivne konotacije v popotnikovem odgovoru, medtem ko prislov *mrko* v sedmi povedi signalizira negativno konotacijo popotnikovega odgovora. Ob tem ne smemo zanemariti časovnega razmerja med tema dvema deloma, kajti peta poved pove tudi, da sta dela oz. odstavka med seboj v zaporednem razmerju. Tako najdemo v besedilu nekaj konstant: *isti dan, Ezop, popotnik, vprašanje Ezopu, kakšni so ljudje v Atenah*, in spremenljivk: *različen čas dneva, različna popotnika, različni odgovori popotnikov in Ezopa*.

Oglejmo si še matrici; v razpredelnici 1 je vodilna ordinatna premisa čas, časovno zaporedje dogodkov, na abscisi pa so književne osebe, v razpredelnici 2 so na ordinati razvrščena vprašanja vzporejanja dogodkov, na abscisi le oba popotnika.

³ Anekdoto o Ezopu in obe razpredelnici prevedla avtorica članka.

	A (Ezop)	B (prvi popotnik)	C (drugi popotnik)
1. Kaj se je najprej zgodilo?	Ezop je bil prvič vprašan o ljudeh v Atenah.	Mimoidoči popotnik je povprašal Ezopa o ljudeh v Atenah.	
2. Kaj se je zgodilo potem?	Odgovoril je tako, da je popotnika vprašal o ljudeh v Argosu.	Bil je vprašan o ljudeh v Argosu.	
3. Kaj se je zgodilo potem?		Hvalil je ljudi iz Argosa.	
4. Kaj se je zgodilo potem?	Popotniku je povedal, da so Atenčani enaki.	Dobil je odgovor na svoje vprašanje.	
5. Kaj se je zgodilo potem?	Ezop je bil drugič vprašan o ljudeh v Atenah		Drugi mimoidoči popotnik je povprašal Ezopa o ljudeh v Atenah.
6. Kaj se je zgodilo potem?	Odgovoril je tako, da je popotnika vprašal o ljudeh v Argosu.		Bil je vprašan o ljudeh v Argosu.
7. Kaj se je zgodilo potem?			Kritiziral je ljudi iz Argosa.
8. Kaj se je zgodilo potem?	Popotniku je povedal, da so Atenčani enaki.		Dobil je odgovor na svoje vprašanje.

Razpredelnica 1: Matrična analiza Ezopove zgodbe.

	A (prvi popotnik)	B (drugi popotnik)
1. Kaj je bil Ezop vprašan?	Prvi popotnik je vprašal Ezopa, kakšni so ljudje v Atenah.	Drugi popotnik je vprašal Ezopa, kakšni so ljudje v Atenah.
2. Kaj je odgovoril?	Ezop ga je vprašal, kakšni so ljudje v Argosu.	Ezop ga je vprašal, kakšni so ljudje v Argosu.
3. Kakšna je bila popotnikova reakcija?	Ljudi iz Argosa je hvalil.	Ljudi iz Argosa je kritiziral.
4. Kaj je Ezop odgovoril na prvotno vprašanje?	Ezop mu je povedal, da bo v Atenah srečal enake ljudi.	Ezop mu je povedal, da bo v Atenah srečal enake ljudi.

Razpredelnica 2: Alternativna matrična analiza Ezopove zgodbe.

V matrici s časovno premiso so prazna polja neproblematična, če pa bi naleteli na prazna mesta v drugi matrici, ki kaže strukturo odnosa vzporedjanja, bi bilo besedilo nepopolno, neuravnoteženo. S takimi maticami lahko ugotavljamo, ali je besedilo konsistentno, ali so trditve argumentirane.

2.3.1

Oglejmo si še primer besedila BA. P. *Nevarni klopi* (Delova priloga *Delo in dom* 13/21 (2005), str.27).

Besedilo 3

Nevarni klopi

Po podatkih Inštituta za varovanje zdravja RS je lani v Sloveniji zaradi borelioze lyme, najpogostejše bolezni, ki jo prenašajo klopi, zbolelo skoraj štiri tisoč ljudi (največ na Gorenjskem), nekaj več kot dvesto pa zaradi klopnega meningoencefalitisa. Klopi, okuženi z borelijo, so razširjeni po vsej Sloveniji, medtem ko tisti, okuženi s povzročiteljem meningoencefalitisa, največ na Notranjskem, Koroškem, Celjskem, Gorenjskem in v ljubljanski regiji.

Klopa moramo čim prej odstraniti, mesto ugriza pa pozorno opazovati še nekaj tednov. Če nas je klop okužil z boreliozo lyme, se (pri večini, ne pa pri vseh) na koži pojavi rdečina, ki se veča, v sredini pa začne bledeti in na koncu dobi obliko obroča. Bolezen, proti kateri ni cepiva, lahko prizadene srce, živčevje, sklepe in kožo, zato je pomembno, da se začnemo čim prej zdraviti z antibiotiki.

	Klopi, okuženi z borelijo lyme	Klopi, okuženi z meningoencefalitisom
Koliko ljudi v Sloveniji je zbolelo zaradi okužbe s klopi? Kje v Sloveniji najdemo klope?	Zaradi borelioze je zbolelo skoraj štiri tisoč ljudi. Okužene z boreliozo po vsej Sloveniji.	Zaradi meningoencefalitisa jih je zbolelo nekaj več kot dvesto. Okužene z meningoencefalitisom pa največ na Notranjskem, Koroškem, Gorenjskem, Celjskem in v ljubljanski regiji.
Kaj storiti, če nas ugrizne klop?	Klopa moramo čim prej odstraniti, mesto ugriza pa pozorno opazovati še nekaj tednov.	Klopa moramo čim prej odstraniti, mesto ugriza pa pozorno opazovati še nekaj tednov.
Kaj se zgodi, če nas je klop okužil?	Če nas je klop okužil z borelijo lyme, se (pri večini, ne pa pri vseh) na koži pojavi rdečina, ki se veča, v sredini pa začne bledeti in na koncu dobi obliko obroča.	
Ali so znaki, da smo okuženi zaradi klopovega ugriza zanesljivi?	Ne, pri večini da, ne pa pri vseh.	
Ali se lahko cepimo proti boleznima, ki ju prenašajo klopi?	Ne.	
Kako nam boleznima škodujeta?	Prizadene srce, živčevje, sklepe in kožo.	
Kakšna je rešitev?	Čim prej se začnemo zdraviti z antibiotikom.	

Razpredelnica 3: Matrična analiza Nevarnih klopov .

Besedilo *Nevarni klopi* že s pridevnikom v naslovu signalizira neko negativno konotacijo, neki problem oziroma opozorilo pred nečim, kar nam lahko škoduje. Zato se v bralcu vzbudi naravno pričakovanje, da bo besedilo v nadaljevanju ponudilo neko rešitev.

Na začetku besedila je predstavljena situacija, podatki o številu obolelih v Sloveniji zaradi okužb s klopi, ki so povzeti po uradnem viru z močjo avtoritete. Sledi razvrščanje boleznima po vrstah okužbe, ki jo prenašajo klopi. Na tem mestu se bralcu postavi vprašanje: *Kako se ubraniti nevarnih klopov?* V nadaljevanju ponuja besedilo »rešitev« oz. nasvet, kaj storiti, le za eno vrsto boleznima – borelijo. Kako se obnašati ob okužbi z meningoencefalitisom, nam besedilo ne sporoča. To je zelo dobro razvidno iz matrične analize, saj so v razpredelnici polja v zvezi s tem prazna. V besedilu prepoznamo prevladujoči odnos vzporejanja, ki pa ni izpeljan do konca.

Zastavi se nam vprašanje, kaj je s tem besedilom. Ali ni nepopolno, nedokončano? Eno vrsto obolevnosti le omeni, da obstaja, in jo takoj nato zanemari, ne da bi bralca

obvestilo o vzrokih take zanemaritve in obravnavanja le druge bolezni. Na začetku napove oz. vpelje dve temi, v nadaljevanju razvija le eno.⁴ Besedilo zagotovo ni uravnoteženo, kar nam zelo poudarjeno kažejo prazna mesta v razpredelnici, in če ga ocenjujemo s kriteriji nekega idealnega, vzorčnega besedila, ni v celoti smiselno zaokroženo, koherentno. Toda bralčeva sprejemljivost (Beaugrande – Dressler 1992: 16, 95 in Hoey 2001: 120) lahko povzroči, da je besedilo sprejeto kot koherentno. V ta namen sam vnaša podatke v prazna mesta, inferira (Starc 2001) s splošnimi vedenji, ki so postala že del njegovega kulturnega okolja. V prazna polja matrice bi lahko vnesli podatke, ki jih implicitno nakazuje samo besedilo. Če besedilo govori o boreliozni poudarjeno kot »o bolezni, proti kateri ni cepiva«, lahko domnevamo, da proti okužbi z meningoencefalitisom cepivo obstaja. Da je temu res tako, bralca v slovenskem okolju, ki mu je besedilo namenjeno,⁵ informirajo tudi javna vabila na cepljenje proti klopnemu meningoencefalitisu, pogostnost prisotnosti teme o nevarnosti okuženih klopov in navsezadnje tudi oglaševalska besedila, ki ponujajo razne tekočine proti ugrizom klopov.⁶ Tako lahko besedilo razumemo z vedenjem, da povzroča boreliozna lyma ta trenutek več težav, ker cepiva zanjo ni, in se pred njo ne moremo obvarovati, poleg tega je možnost okužbe večja. Iz tega razloga sklepamo, da je želel avtor bralca opozoriti predvsem pred trenutno »hujšo« nadlogo in mu z nasveti pomagati, kako se ji lahko izogne, zato je zanemaril meningoencefalitis. Avtor je torej znotraj nekega kulturnega konteksta stopil v komunikacijo z bralcem in mu ponudil koristno informacijo. Zato lahko deluje to besedilo v tem kulturnem okolju (tudi) koherentno.

2.4

S pomočjo vprašanj na ordinati in matričnega prikaza smo ugotovili, da besedilo *Nevarni klopi* lahko uvrstimo v skupino besedil, ki jih Hoey (2001: 119–130) uvršča glede na organizacijo besedila v vzorec problem – rešitev in sodi k razširjenim/ujavljenim kulturnim vzorcem besedil. Hoey trdi, da so »interaktivnost besedila, možnosti njegove hierarhične strukture in strukture kolonij univerzalijske besedila (splošne lastnosti), česar ne more trditi za razširjene (ujavljene) kulturne vzorce besedil (*culturally popular patterns of the text*)« (Hoey 2001: 123). Kar nas pri teh besedilih posebej zanima, so besedilni signali, s katerimi pisec predstavi bralcu problem; lahko so eksplicitni, kot v primeru nevarnih klopov, lahko so bolj prikriti, spoznavni zaradi skupnih splošnih vedenj (npr. besedilo 5).

Vzorec takih besedil navadno ponuja neko izhodiščno (1) situacijo, iz katere izhaja (2) težava/problem, sledi (3) odziv na težavo/problem, nato (4) pozitivna, ugodna rešitev. Če si ponovno ogledamo besedilo *Nevarni klopi*, prepoznamo v prvem odstavku

⁴ O razvijanju teme več v Dular in Korošec 1993.

⁵ O tem lahko zanesljivo sklepamo, ker je besedilo napisano v slovenščini in objavljeno v prilogi slovenskega dnevnika *Delo*.

⁶ Npr. oglasa za »VAPE« (»Extremno učinkovita zaščita pred klopi, komarji in drugim mrčesom«) in za »Help C« (»Naravna nega kože PRED piki insektov in PO njih, zaščita pred klopi!«) v *Delo in dom* 13/21 (1. junij 2005), str. 27 in 28.

- situacijo (*zaradi okuženih klopov je v Sloveniji mnogo ljudi obolelih za boreliozo in za meningoencefalitisom*) in problem (*nevarnost pika/ugriza okuženih klopov*),
- v drugem odstavku pa zasledimo odziv na problem (*opazovati mesto ugriza*) in nato rešitev (enega, »hujšega« problema) (*zdravljenje borelioze z antibiotikom*).

Vzorec organizacije besedila problem – rešitev je še posebej uporaben pri oglaševalskih besedilih, kot ugotavlja tudi Hoey (2001: 128). Oglejmo si dve taki besedili.

Besedilo 4⁷

KAŠELJ

Sinecod®
Najboljši način,
da se znebite
kašlja.

butomirat

Sinecod učinkovito blaži suh, dražeč kašelj in tako zagotavlja nemoteno aktivnost preko dneva in miren spanec ponoči. Sinecod je primeren za vso družino in ga dobite v obliki tablet, sirupa ali kapljic za otroke. Sirup in kapljice za otroke so prijetnega okusa in ne vsebujejo sladkorja. Sinecod dobite v lekarnah tudi brez recepta.

Novartis

Medis

Pred uporabo natančno preberite navodilo! O tveganju in neželenih učinkih se posvetujte z zdravnikom ali farmacevtom.

V tem besedilu je izpostavljena težava »kašelj« zapisana kot naslov nad verbalnim delom, prekriti (odpraviti) pa ga (jo) poskuša steklenička sirupa Sinecod. Oglas komunicira z bralcem: *Če imate težave s kašljem, uporabite Sinecod*. V desnem stolpcu sledi navajanje učinkovitega delovanja Sinecoda kot utemeljitev, argument za njegovo uporabo.

V besedilu 5 je oglasno besedilo bolj vezano na kulturno okolje naslovnika, in sicer naslov je hčerini odgovor mami, ki po vsej verjetnosti zaskrbljeno sprašuje svojo hčer, ali je kuhano hrano. Situacija kaže na medgeneracijski odnos in prehranjevalne navade znotraj ožjega kulturnega okolja: predstavnica starejše generacije, mama, je prepričana, da je za zdravje treba jesti kuhano hrano, predstavnica mlajše generacije, hči, pa se s tem ne obremenjuje, vendar želi pomiriti mamino skrb. Sama ne zgublja časa za kuhanje, raje se zabava, a kuhano vseeno je, ker ji to omogoča že pripravljena hrana Podravke. V tem primeru sam problem ni eksplicitno izražen, pač pa hčerini odgovor signalizira problem implicitno. Mamino vprašanje, njeno skrb inferira bralec sam. Prav tako lahko bralec, ki mu okolje vsepovsod ponuja ugodne prodaje v obliki »akcije«, razume »Non-stop akcija« ali v povezavi s prodajo Podravkine hrane, v tem primeru torej poved poveže z besedilom na desni, ali kot člen besedila nepretrganega toka, ki ga izreka hči, in sporoča, da je vseskozi zelo dejavna.

⁷ Vir: *Ona – Delova priloga* 6/46 (23. november 2004). Zaradi lažje berljivosti smo v desnem stolpcu ob oglaševalskem besedilu izpisali njegov besedni (verbalni) del. Na tem mestu analiziramo le ta del oglaševalskega besedila, večznakovnost besedila je stvar druge razprave.

Besedilo 5⁸

Ja, mama.

Jem kuhano!

Dolgaš doma? Nimam pojma kaj je to. Non-stop akcija.

Čez teden delo, za vikend zabava.

Lepo, da še kdo misli name razen moje mame:

Užitek v trenutku!

lahko jem okusno in toplo, kadarkoli in kjerkoli.

PODRAVKA
www.podravka.com

Obe oglaševalski besedili v svojem besednem (verbalnem) delu ohranjata strukturo besedila nepretrganega toka, a njun stolpični zapis in slikovno gradivo spodbujata pragmatično branje, kot da sta to besedili koloniji. To pomeni, da zapise v posameznih stolpičih lahko beremo tudi same zase, in pri tem ne izgubimo ali spremenimo pomena celote. V besedilu 4 lahko levi stolpec preberemo: *(Vas muči) kašelj (?) (Uporabite) Sinecod. (To je) najboljši način, da se znebite kašlja.* V besedilu 5 pa nam npr. že branje po diagonali »Ja, mama. Jem kuhano« in »Podravka« ponudi vzorec besedila problem – rešitev: Podravka skrbi za nas, da jemo kuhano hrano.

2.5

V nadaljevanju nas zanima interakcija med dvema besediloma v šolski oziroma izpitni praksi, in sicer gre za besedilo tipa problem – rešitev, ki nastane na podlagi drugega tipa besedila – navodil.

Po Hoeyu (2001: 146) bi navodilo ustrezalo besedilnemu vzorcu *doseganja cilja (the goal-achievement pattern)*, ki je nekakšen podvzorec besedila reševanja problemov (problem – rešitev). Njegova struktura praviloma odgovarja na vprašanja:

- a) Kakšna je izhodiščna situacija?
- b) Kateri cilj želimo doseči?
- c) Kako, na kakšen način, s katero metodo?
- č) Kako uspešni smo bili pri tem?

⁸ Vir: *Ona – Delova priloga 7/22* (7. junij 2005), str. 55. Zaradi lažje berljivosti smo v desnem stolpcu ob oglaševalskem besedilu izpisali njegov besedni (verbalni) del. Na tem mestu analiziramo le ta del oglaševalskega besedila, večznakovnost besedila je stvar druge razprave.

Za navodila značilen je odnos zaporedja, zaporedja v času; torej je osnovno, najpogostejše »sprožilno« vprašanje (*the trigger question*) pri tvorbi navodil: *Kaj/kako naredimo zatem?*

Tako strukturo navodil lahko implicitno razberemo tudi iz same razlage gesla *navodilo* v *SSKJ*: *navodilo* -a s (i) nav. mn. *kar pojasnjuje, določa, kako se kaj dela, s čim ravna*.

Ob analiziranih besedilih bomo ugotavljali, ali dijaki sledijo navodilom, in svoje besedilo oblikujejo strogo po njih, ali razumejo navodila le kot neke vrste opozorilno, usmerjevalno besedilo, ki se ga lahko bere pragmatično, in se »zahtevam« ne sledi v zaporedju njihovega zapisa. Omejili se bomo le na zahteve v navodilih, ki so pomembne za strukturo besedila problem – rešitev, in sicer predstavitev problema, njegovo obravnavanje, vrednotenje in poskus rešitve.

3 Analiza maturitetnih besedil iz slovenščine kot drugega jezika s pomočjo matrice in vzorca besedila problem – rešitev

3.1

Predmet pričujoče analize so daljši pisni sestavki iz slovenščine kot drugega jezika na maturah 1996 in 2003,⁹ in sicer na temo sobivanja dveh kultur. Na to temo smo se omejili zato, ker se je v letih maturitetnih izpitov pojavila dvakrat, in sicer ob različnih tipih navodil.

Na pisnem delu maturitetnega izpita morajo dijaki v 3. izpitni poli napisati daljši sestavek, besedilo tipa problem – rešitev. V letih med 1995 in 2000 s temo niso bili vnaprej seznanjeni, z njo so se srečali šele v navodilih za pisanje,¹⁰ od leta 2000 naprej pa je širša tema besedila dijakom znana,¹¹ nanjo se pripravijo med šolskim letom, navodila v maturitetni izpitni poli jih usmerjajo na ožji problem razpisane (književne) teme. Leta 1996 je maturo iz slovenščine kot drugega jezika opravljalo sedem dijakov, 2003 pa sedemnajst, analizirana so bila vsa besedila,¹² na tem mestu so natančneje predstavljena tri.

3.2

Na junijskem roku mature 1996 so dijaki dobili naslednje navodilo.¹³

⁹ Več o ugotovitvah kvalitativne in kvantitativne analize maturitetnih nalog iz SL2 v letih mature od 1995 do 2003 v Starc 2005.

¹⁰ Glej Strukturo izpita v *Predmetnem izpitnem katalogu za slovenski jezik kot jezik okolja (PIK) 1999–2000*.

¹¹ Glej Strukturo izpita v *PIK 2000–2005*.

¹² Vir: Državni izpitni center, Ljubljana 2005. Arhivsko gradivo izpitnih pol 3 iz slovenščine kot drugega jezika (IP3) z mature 1996 in 2003.

¹³ Vir: Državni izpitni center, Ljubljana 2005. Arhivsko gradivo IP3 1996.

Besedilo 6

Naloga B

Vaše šolanje vam je odkrilo dva jezikovna in kulturna svetova – italijanskega in slovenskega. Kje in kako se po vašem mnenju ta dva svetova prepletata in dopolnjujeta, kje in kako se razhajata ali celo odbijata?

Napišite besedilo (od 220 do 250 besed), v katerem boste predstavili svoja spoznanja o predpisani temi, in ga naslovite.

Upoštevajte načela praktične stilistike in jezikovne pravilnosti.

V našem primeru je bil dijak z navodilom opomnjen na svoj šolski in kulturni položaj (a) izhodiščna situacija), usmerjen v njegovo vrednotenje, odkrivanje morebitnih problemov (b) problem), izhajajoč iz vrednotenja, naj bi s kritično analizo in primerjanjem poskušal nakazati svoj vidik rešitve problema (c), besedilo je moral dijak sam nasloviti. Zgled besedila kot odziv na navedena navodila predstavlja

Besedilo 7

KJE SE ZAČNE DOPOLNJEVANJE IN KJE SE KONČA? (P)

Živeti v dvojezičnem okolju mnogokrat ni lahko. (S1 = P1)

Naša kultura se sreča in spopada s kulturo, običaji in z drugačnim jezikom. (U1)

V vsakdanjem življenju, pripadati italijanski manjšini ni koristno. (P1a)

Večkrat se počutiš drugačen in zavrnen. Izključen od družbe prijateljev druge pripadnosti. (Po)

Vsakdo je ponosen na svojo kulturo ampak je treba spoštovati tudi »drugačnost«. (P2)

Na žalost, italijanski in slovenski svet se dostikrat odbijata in razhajata v tistih, ki so običaji enega naroda. (P2a) V našem okolju je bistveno odkriti te elemente odtujenosti, ki povzročijo nestrpnost in rasizem. (R1)

Se moramo predati, da živimo in ustvarjamo v dvojezičnem okolju in tudi za prihodnost ta resničnost ne bo spremenjena. (P3)

Moje šolanje mi je odkrilo dva jezikovna in kulturna svetova in s tem sem zelo zadovoljna in ponosna. (S2 = pR)

Bližila mojega materinskega jezika sem spoznala in naučila spoštovati tudi slovenski jezik. Književnost in kultura tega naroda me je dopolnila in obdarila zelo z nepopisnimi besedami.

Štiri leta so se ta dva svetova v meni prepletala ampak nikoli odbijala.

Bila sem vedno pripravljena in srečna spoznati najneverjetnejše anekdote in legende slovenskega sveta. (S3+)

Ampak to kar so me naučili v šoli in kar sem se sama naučila v spoštovanju in izrazitem dopolnjevanju ... Vse to se je za hip »trčilo« z realističnim svetom, ki ga povezujeta okolje v katerem živim. (S4 = P4)

Mislím, da še dosti bomo morali spremeniti za doseči totalno spoštovanje drug do drugega, ampak to je možno. (ZT ≠ R)¹⁴

---

¹⁴ Besedilo je verno prepisano, brez popravkov. Oznake ob povedih povezujejo besedilo z analizo, ki sledi.

Dijakinja se je posvetila predlagani podtemi dopolnjevanja dveh kultur in kot srčiko problema poudarila zabrisanost takega dopolnjevanja in potencialno nevarnost prevladanja druge kulture, kar je čutiti v zastavljenem vprašanju *Kje se začne dopolnjevanje in kje konča?* To je tudi naslov (P), torej nosilec oz. sporočevalec teme sestavka. Napoveduje, da bo besedilo obravnavalo primere dopolnjevanja neke kulture in »do kod« lahko tako dopolnjevanje, prepletanje sega, da ne poseže v identiteto drugega. Bralec je na začetku seznanjen s *situacijo* (S1), ki predstavlja izhodiščni *problem* (P1), kot utemeljitev trditve sledi odgovor na vprašanje *Zakaj?* (U1) Sledi nov problem, ki izhaja iz prvega in je njegova konkretizacija (P1a). Naslednji trditvi ne odgovarjata na *Zakaj?*, ne kažeta vzroka, temveč kažeta bolj posledico takega stanja (Po). Sledi trditev, ki s protivnim razmerjem implicitno pokaže na možnost problema nespoštovanja drugačnosti (P2), iz tega sledi ugotovitev in implicitno izražen problem, da se italijanski in slovenski svet razhajata zaradi različnih običajev (P2a). Sledi ugotovitev, ki nakazuje možno rešitev problema (R1). Bralec na tem mestu pričakuje neke konkretne prikaze možnih razrešitev, a namesto teh sledi resignirana ugotovitev, da se je treba predati in se sprijazniti s takim dejstvom; v našem kulturnem okolju to prej nakazuje nov problem kot nevtralnno rešitev. Na tako sporočilo napeljeta glagola »*se moramo predati*«. *Predati se* pomeni sprejeti neko podrejeno vlogo,¹⁵ ki jo v tem primeru stopnjuje z negativno konotacijo še modalni *morati*, zato se tu izrazi nov problem. Toda sledi zapis nove situacije (S2), ki ni problem, kajti ta situacija je ocenjena kot pozitivna in v odnosu do prvega problema bi celo utegnila biti potencialna rešitev (pR), torej šola bi bila lahko primeren kraj za razreševanje problemov, ki so nakazani na začetku. Sledijo štiri povedi, ki kažejo na pozitivno šolsko situacijo, a prikazana je le s trditvami, ne s primeri, ki bi jih dokazovali (S3+). Zatem pa protivno priredje, ki se izteče v izpust, elipsa sporoča, da v resničnosti, vsakdanjem izvenšolskem življenju ni tako. Šolsko je »trčilo« ob resnično. Ob tej situaciji, iz katere ponovno izhaja problem, bralec inferira neko konfliktno stanje med idealnim – šolskim in resničnostjo. In to spet uvede nov problem (P4), ki ga zaključna trditev ne pelje v razrešitev (ZT≠R). Trditve ostajajo pretežno na deklarativni ravni, brez utemeljevanja in navajanja primerov.

Prikaz vzorca besedila razreševanja problemov in besedila tipa nepretrganega toka je viden v shemi 1 na naslednji strani. Shema pokaže, da sta v besedilu prikazani dve situaciji, negativna (vezana na dvojezično, večkulturno vsakdanje življenje) in pozitivna (vezana na šolo); na negativno se veže šest problemov (skupaj s »podproblemi«), od tod je nakazana ena deklarativna rešitev, iz pozitivne izhaja ena potencialna rešitev, in sicer šola sama. Zaključna trditev o dolgi poti do sožitja, čeprav je to možno, besedila ne zaokroža, se niti ne navezuje na naslov, pač pa med predhodnim besedilom in njo povzroči zev. Trditve ostajajo neargumentirane, sporočilo ni konstruktivno, ker ga neargumentirane trditve izpraznijo.

Avtorica sledi navodilom, njihove dele celo dobesedno ponavlja, a površinsko. Sklepali bi, da gre ali za avtoričino šibko poznavanje problematike, čeprav jo sama

¹⁵ SSKJ razlaga geslo *predati se*: »prenehati se bojevati in priti pod oblast nasprotnikov«. SSKJ, el. izdaja, verzija 1.0.

Problem (P)	Naslov	(Koliko odprtosti?)
Situacija 1 = problem 1	(S1=P1)	(<i>dvojez. okolje ni lahko; italij. kult. nasproti kult. in jeziku drugih</i>)
↓ Utemeljitev P1	(U1=∅)	
↓ Konkretizirani P1a	(P1a)	(<i>pripadnost italijanski manjšini je neko ristna</i>)
↓ Posledica	(Po)	(<i>občutek zavrnjenosti, izključenosti</i>)
↓ Problem 2	(P2)	(<i>treba spoštovati drugačnost kljub navezanosti na svojo kulturo</i>)
↓ Problem 2a	(P2a)	(<i>razhajanje med it. in slov. kult.</i>)
↓ (Možna) rešitev 1	(R1)	(<i>odkriti je treba elemente »o dtujenosti«, različnosti</i>)
↓ Problem 3	(P3)	(<i>resignacija, vdanost</i>)
↓ (Potencialna) rešitev = situacija 2	(pR=S2)	(<i>šolanje</i>)
↓ Situacija 3 (pozitivna)	(S3+)	(<i>izkušnje v šoli</i>)
↓ Situacija 4 = problem 4	(S4=P4)	(<i>nasprotje med življenjem in šolo</i>)
↓ (Deklarativna) zaključna trditev Brez rešitve	(ZT≠R)	(<i>še dolga pot do spoštovanja sočloveka</i>)

Shema 1: Shematski prikaz besedila 7.

živi, ali nezanimanje zanjo ali nezmožnost jo konsistentno upovediti. Zagotovo moramo upoštevati dejstvo, da je avtorica pisala v slovenščini kot svojem drugem jeziku, v katerem izrazno ni tako suverena kot v svoji materinščini. Računati moramo na zadrego pri besednem zakladu, izboru ustreznega izraza, npr. ali je samostalnik *odtujenost* v povedi R1 ustrezno izbran.¹⁶ Toda kljub naklonjenemu upoštevanju omenjenega, bralec ne dobi pričakovanih informacij, konkretnih primerov, predvsem ne odgovorov na vprašanje, kako problem razrešiti. Praznine v strukturi so še posebej razvidne iz matrične analize besedila.

¹⁶ O težavah, ki jih imajo pri pisanju dijaki italijanske narodnosti pri slovenščini kot drugem jeziku, glej Starc 2004.

	Neugodna situacija	Ugodna situacija	Problem	Rešitev
Situacija – vsakdanje življenje	<i>Življenje v dvojez. okolju ni lahko.</i>		<i>(Življenje v dvojezičnem okolju.)</i>	
Zakaj življenje ni lahko?	<i>Zaradi stika in spopada dveh različnih kultur. (Pripadati it. manj. je nekoristno.)</i>		<i>Pripadati it. manj. je nekoristno.</i>	
Zakaj je nekoristno?	<i>Zaradi zavrnjenosti, izključenost iz družbe.</i>			
Kaj lahko storimo?			<i>Potrebno je spoštovati drugačnost. Razhajanje v običajih.</i>	<i>(Treba je spoštovati drugačnost.)</i>
Za katero drugačnost gre? Kaj lahko storimo?				<i>Odkriti je treba elemente odtujenosti.</i>
Kako? Katere elemente? Kako ravnati z odkritjem?			<i>Treba se je vdati v usodo dvojezičnosti.</i>	
Zakaj?				
Situacija – šola		<i>Šolanje ji je odkrilo dva jez. in kult. svetova, navdajata jo zadovoljstvo, ponos</i>		<i>(Potencialna rešitev v šoli.)</i>
Zakaj?		<i>Ob mater. sem spoznala in začela spoštovati tudi slov. Slov. knjiž. in kult. jo bogatita.</i>		
Kako se to kaže?		<i>V 4 letih šolanja se ta dva svetova nista odbijala, pač pa prepletala.</i>		
Kako se to kaže?		<i>Pripravljenost spoznati slov. anekdote, legende.</i>		
Zakaj? Kako se šolske pridobitve povezujejo z življenjem? Zakaj se to zgodi? Kaj konkretno storiti? Kako se tako stanje lahko razreši? Koliko/kaj je treba še storiti?	<i>Kar se s spoštovanjem v šoli nauči, trči z realnim življenjem.</i>			<i>Še dosti.</i>

Razpredelnica 4: Matrična analiza Kje se začne dopolnjevanje in kje se konča?

Ugotovimo, da besedilo le šibko ustreza navodilu, deklarativno obravnava šolski in kulturni položaj (situacija (a)), bežno in zelo deklarativno se dotakne še vrednotenja in odkrivanja morebitnih problemov (b), zanemarja zahtevo po primerjanju in poskusu iskanja rešitve (c).

3.3

Od mature 2000 naprej se morajo dijaki šol z italijanskim učnim jezikom za spis pri slovenščini kot drugem jeziku pripraviti na razpisano temo iz slovenske književnosti. Za maturo 2003 so prebrali zbirko novel Alojza Rebula *Vinograd rimske cesarice* in se pripravljali na temo o življenju večkulturnega prostora.

V izpitni poli 3 so dobili naslednja navodila.

Besedilo 8

DALJŠI PISNI SESTAVEK

SOŽITJE DVEH KULTUR

Napišite sestavek v obsegu 400 do 600 besed.

*Izhajajte iz novele Alojza Rebule *Vinograd rimske cesarice*.*

A) Na kratko povzemite zgodbo, tako da v njej predstavite obe pripovedni osebi.

B) Označite prevladujočo temo.

C) Kako sta poimenovanji glavnih književnih oseb v noveli in njuna narodna pripadnost povezani z njunimi dejanji?

Č) S katerimi humornimi pripovednimi posegi poskuša avtor razbiti napetost dogajanja novele?

Opreделите se do problema in ga aktualizirajte.

*Tematsko umestite novelo v zbirko novel *Vinograd rimske cesarice*.*

Svoje trditve utemeljite in ponazorite s primeri iz novele in resničnega življenja.

Bodite izvirni.

Besedilo naj bo logično povezano. Pazite na jezikovno pravilnost in slogovno ustreznost.¹⁷

Navodila 2003 so v primerjavi z navodili 1996 izčrpnjša, natančnejša, taksativna. Kot besedilo jih ne moremo uvrstiti med čiste primere besedil nepretrganega toka, ker lahko zaporedje nekaterih povedi zamenjamo, ne da bi se pri tem okrnil smisel, ustrezajo torej tudi tipu besedila kolonije. To pomeni, da jih dijaku ni treba brati v predloženem zaporedju niti mu jim ni treba slediti prav v takem zaporedju, kot so zapisana, predvsem pri vsebinskih zahtevah, točkah od A do E, ne. Za dijaka je celo bolje, da jim ne sledi prav v takem zaporedju, ker je tako lahko ustvarjalnejši in svobodnejši pri oblikovanju strukture besedila.

V analiziranih nalogah so vsi dijaki sledili zaporedju zahtev v navodilih. Izhodišče, situacija, iz katere je bil razviden problem sožitja pripadnikov dveh narodnosti, je

¹⁷ Vir: Državni izpitni center, Ljubljana 2005. Arhivsko gradivo IP3, matura 2003.

bila zgodba Rebulove novele Vinograd rimske cesarice. Dijaki so jo praviloma obnovili na začetku besedila. Zgodba novele res ne kaže življenjskih situacij italijanske narodne manjšine, a dijaki naj bi probleme kritično primerjali s svojimi, jih aktualizirali.

V pričujoči analizi se posvetimo le točki *D* in navodilu, naj svoje trditve utemeljijo in ponazorijo s primeri iz novele in resničnega življenja, ostalo zanemarimo, ker želimo analizirati le tisti del besedila, ki obravnava problem in nakazuje rešitev.

Sledita zgleda odlomkov besedil, v katerih dijaka aktualizirata obravnavano literarno tematiko.

Besedilo 9

Dijak A: SOŽITJE DVEH KULTUR (1)

/.../

Uglessich ni vedel kaj storiti, kajti ni imel nobenega napotka, razen da so bili Slovenci, in konec koncev ga ni zanimalo.

Da ne bi bil ob službo je premišljeval o zadevi, ampak edino kar mu je prišlo na pamet je bilo ustaviti mimoidoče oziroma osebe, ki bi lahko bile sumljive. Skozi okno je opazil mladega fanta, ki ni bil ravnokar oblečen za v mašo in se sprehajal pred vojašnico. Poročnik ga je poslal poklicati.

Zaradi svoje telesne konstrukcije in je zagledal kot medved, ga je Uglessich enostavno poimenoval Medved. Po dolgem pogovoru poročniku ni uspelo izvedeti kdo je lahko bil storilec nezakonitega dejanja in izpustil Medveda.

Prevladujoča tema v noveli je problematika o dvojezičnosti oziroma Italijani niso tolerirali slovenščine in slovenskih napisov, čeprav Slovenci so imeli pravico, kajti ponekod so zmagali pri volitvah.

Zato tudi Rebula skuša ironizirati glede problematike in sicer opisuje table kot živo bitje ali pa želi poudariti kakšen motiv oziroma izgovora so izbrali za odstranitev tabel.

Alojz Rebula je živel v času, ko se je moralo govoriti izključno samo v italijanščini, slovenščina in drugi jeziki so bili prepovedani.

Kot sam je rekel bil je oropan nečesa dragocenega in sicer šolanja v maternem jeziku. Zaradi tega dogodka je pisal dnevnik, ampak ne kot kakšno izpoved, temveč da vadi slovenski pravopis.

Kot sem že omenjala novela Vinograd rimske cesarice spada pod bivansko-eksistencialno tematiko.

Dandanes nimamo takšnih težav oziroma naj ne bi smele biti.

Vsi tisti, ki spadajo v kakšni manjšini, na primer italijanska ali madžarska manšina, imajo pravico se šolati in izobraževati v maternem jeziku, vsi javni napisi so dvojezični na dvojezičnem območju, imajo tudi televizijski in radijski program v maternem jeziku. Redkokdaj se najdejo tudi osebe, ki ne tolerirajo manjšinskega jezika, kajti za njih se mora govoriti v »državnem jeziku«, kakor v času Fašizma ali Nacizma, ampak ne smemo skrbeti za takšne osebe.

Njihovo mišljenje, po mojem, je zelo omejeno in če ne znajo skrbeti in vzljubiti druge osebe ne vejo niti zase.

Hvaležni moramo biti osebam, ki so se borile za lastne pravice, a kajti če jih ne bi bilo dvomim in si ne predstavljam svoje življenje brez svojega maternega jezika.

	Zgodba Vinograd rimske cesarice	Dijakovo življenjsko okolje
Kaj je osnovni problem?	<i>Pri uveljavljanju dvojezičnosti SO težave.</i>	<i>Pri uveljavljanju dvojezičnosti NI težav oz. NAJ jih NE BI BILO. (Torej nekaj ji JE.)</i>
Kdaj, kje se pojavlja? Kako se kaže?	<i>Po 2. svet. vojni na Tržaškem. S preprečevanjem postavljanja dvojezičnih napisov/tabel.</i>	<i>Dandanes v Sloveniji. Dvojez. napisi, kjer živita italij. in madž. manjšina so postavljeni, realizirane so tudi druge pravice.</i>
S čim se upravičuje dvojezične napise? Se pri tem pojavljajo težave? Katere konkretne težave se pojavijo? Zakaj se pojavljajo težave?	<i>Z zakonskimi določili, ki ščitijo pravice slovenske manjšine. Da. Preprečujejo postavitev dvojez. tabel.</i>	<i>Z zakonskimi določili, ki ščitijo pravice italij. in madž. manjšine. Načeloma ne.</i>
Kako predstavnik manjšine komunicira z netolerantnimi ljudmi? Čemu? Zakaj?	<i>Zaradi nepoznavanja manjšinske kulture, nezainteresiranosti zanjo, netolerantnosti večinskega okolja. S humorjem, s sprenevedanjem.</i>	<i>Zaradi netolerantnosti večinskega okolja. Jih ignorira.</i>
Kako se to kaže?	<i>Da ohrani zeleno. Ker ne kažejo odprtosti do druge kulture. Uglessichev odnos do Medveda. (implicitno: toleranca)</i>	<i>Ker razmišljajo omejeno. (implicitno: toleranca)</i>
Kakšna je rešitev take situacije? Kako naj se pripadniki manjšine obnašajo danes?		<i>Biti morajo hvaležni vsem, ki so se borili za pridobljene pravice.</i>

Razpredelnica 5: Matrična analiza odlomka *Sožitje dveh kultur* (1).

Dijak izhaja iz zgodbe v noveli, tako da jo povzame po točkah v navodilih. Izstopajoči problem iz novele poskuša aktualizirati, a ne z razpravljanjem, temveč le s sopostavljanjem sorodnih problemov, stanj, sodb in rešitev. Ustvarja paralelizem, kar je dobro razvidno iz matrice. Vzpostavljen je torej odnos vzporejanja, a v besedilu ni eksplicitno upoveden, kajti avtor ne uporablja ustreznih signalov (npr. ustreznih veznikov za izražanje razmerja vzporejanja, glej 2.1). Umanjka konkretno dokazovanje lastnih trditev, zato sporočeno ostaja le na deklarativni ravni (ne odgovarja na vprašanja, kako se kaj konkretno kaže, čemu), tudi ko poskuša opredeliti problem, ki ga je očitno sam doživel (*»nekateri so do manjšinskega jezika netolerantni«*). Tudi razrešitev problema ponuja na zelo splošni ravni, *»spravljivo«*, z ignoriranjem netolerantnih ljudi. Ta način je očitno lahko možen in uspešen, saj so njegove osnovne pravice zagotovljene, in je zanje hvaležen vsem, ki so jih priborili.

Besedilo 10

Dijak B: SOŽITJE DVEH KULTUR (2)

/.../

»Problem narodnosti je prevladujoča tema Rebulove zbirke Vinograd rimske cesarice.« /.../

»Rebula pravi, da Italijani niso nikoli marali Slovencev, kljub vsemu kar imajo skupnega.

Problem narodnosti, je na žalost prisoten v vseh državah, v vsakem okolju. V današnjem

času je to postala že prava problematika, s katero se moramo ljudje spopadati skozi življenje.

Ne sprejemamo več tistih ki so različni od nas, ne spoštujemo tuje navade, tuje značilnosti. Želimo biti najboljši in brez napak, čeprav vemo da je to nemogoče. Sedaj lahko samo upamo, da bo prišel tisti čas, ko bo cel svet enakovreden in ko bo potrebno poiskati na slovarju pomen besede različnost.«¹⁸

	Rebulov pogled na »problem narodnosti«	Dijakov pogled na »problem narodnosti«
Kaj je osnovni problem?	<i>Razhajanje med narodom a kljub skupnemu.</i>	
Ali je ta problem le stvar slovenske manjšine in Rebula?		<i>Ne, prisoten je povsod, v vseh okoljih.</i>
Je to stvar le časa po 2. svet. vojni?		<i>Ne, dandanes je to hud problem.</i>
Kako se s problemom soočamo?		<i>Moramo se z njim spopadati vse življenje.</i>
Kako se spopadamo?		<i>Ne sprejemamo različnih od nas, ne spoštujemo tujih navad in značilnosti.</i>
Kako se ta problem kaže?		
V katerih konkretnih primerih se to odkrije?		<i>Ker želimo biti najboljši in brez napak.</i>
Zakaj ne sprejemamo različnih ...?		
V katerih konkretnih primerih se to odkrije?		
Ali je kaj takega možno?		<i>Ne, zavedamo se, da je nemogoče.</i>
Torej, kaj lahko v danem trenutku storimo?		<i>Lahko samo upamo, da bo prišel čas, ko bo svet enakovreden.</i>
Kakšen bo videti ta svet?		

Razpredelnica 6: Matrična analiza odlomka *Sožitje dveh kultur* (2).

Tudi dijak B izhaja iz Rebulove novele in implicitno sprejme pisateljevo mnenje o problemu manjšine ter ga poskuša nadgraditi in prestaviti v svoje okolje in svoj čas, ga aktualizirati. Tu ne gre za vzporedno sopostavljanje lastnih mnenj pisateljev, aktualizacije ne gradi s paralelizmom, temveč poskuša Rebulovo misel nadaljevati. Kot nam kaže matrica, ostaja pri tem le na deklarativni ravni, nizanju neutemeljenih in s primeri nepodkrepljenih trditev. Matrična polja, v katerih bi moral biti konkreten odgovor ali primer, ostajajo prazna.

3.4

Analizirana besedila/odlomke besedil dijakov italijanske narodnosti moramo brati v kontekstu vedenja o njihovi jezikovni kompetenci v slovenščini kot drugem jeziku, saj se v njihovih besedilih pogosto pojavljajo globalne napake (Starc 2005), npr. pri izbiri

¹⁸ Vir: Državni izpitni center, Ljubljana 2005. Arhivsko gradivo IP3. Besedilo je verno prepisano, brez popravkov.

v kontekstu pomensko neustreznega besedišča, kot »predati se« v primeru 1, »skrbeti za« v primeru 2 ali »enakovreden« in »različnost« v 3. primeru. Po standardih in vzorcih, ki veljajo za slovenščino kot materinščino, bi taka besedila lahko razumeli tudi kot nekoherentna, preveč ekspresivna ali vsebinsko neustrezna. Toda v našem primeru nas zanima struktura teh besedil ter odnos med navodilom in besedilom problem – rešitev.

Ugotavljamo, da pri oblikovanju svojega besedila dijaki sledijo navodilom, ki jih berejo kot besedilo nepretrganega toka, torej v svojem zapisu odgovarjajo na implicitna vprašanja iz navodil in pri tem upoštevajo njihovo osnovno značilnost – odnos zaporedja (v času). Izzpitna navodila implicitno nakazujejo strukturo besedila problem – rešitev, zato dijaki upoštevajo njihovo zaporedje kot pomagalo za ustrezno/uspešno oblikovanje zelenega besedila. Besedila dijakov, pisana po konkretnjših navodilih (po letu 2000) ohranjajo celo zaporedje taksativno zapisanih zahtev, npr. v zvezi s točko B v navodilu (»Označite prevladujočo temo.«) v besedilu zapišejo: »Prevladujoča tema v noveli je problematika ...« (Dijak A) in »Problem narodnosti je prevladujoča tema Rebulove zbirke novel Vinograd rimske cesarice.« (Dijak B).

4 Sklepne ugotovitve

Besedila so tvorjena po vzorcih, značilnih za neko kulturno okolje. Strukturo besedila nepretrganega toka lahko razčlenimo z besedilno matrico, ki natančno prikazuje, katero razmerje (zaporedja ali vzporejanja) gradi besedilo in kakšna je uravnoteženost besedila. Analiza maturitetnih besedil iz slovenščine kot drugega jezika kaže, da za preverjanje uravnotežene zgradbe besedila lahko uspešno uporabimo matrico besedila in/ali shemo besedila tipa problem – rešitev (razreševanja problemov), kot ju je utemeljil Hoey (2001). Pri vodenih šolskih besedilih/esejih so osnovne matrične premise zajete v navodilih, ki so praviloma razumljena kot besedila nepretrganega toka, saj so v osnovi besedilo, grajeno po vzorcu besedila doseganja cilja. Prav zato, ker so v kulturni zavesti razumljena kot besedilo, ki naslovniku ponuja zaporedje ukrepov, dejanj za uresničitev nekega cilja (Starc 2005), dijaki v šolskih besedilih povečini »odgovarjajo« na navodila, tako da postane struktura njihovih besedil odvisna od zaporedja elementov v navodilih.¹⁹ To se kaže v zgoraj analiziranih nalogah, tako ob splošnejših kot konkretnjših navodilih. Na poimenovanje besedila *navodilo* se dijaki spontano in povsem naravno odzovejo, s splošnim vedenjem iz kulturnega okolja o namenu takega besedila. Morda bi kazalo taka »navodila« v šolski praksi preimenovali v »napotke za pisanje« ali »opombe«. Tedaj bi dijaki besedilo drugače prebrali, tudi kot besedilo kolonijo, in se nanj tudi drugače odzvali. S podobnimi navodili za tip besedila problem – rešitev (razreševanja problemov), kot so prikazana zgoraj, pa lahko navajamo dijake oblikovati strukturo besedilnega vzorca: situacija, problem, rešitev v samem procesu učenja. Analiza besedil s pomočjo matrice je lahko povratna informacija tako avtorju – dijaku kot

¹⁹ Podoben pojav so zunanji ocenjevalci ugotovili pri esejih iz slovenščine kot materinščine. Šele z dodatnim priporočilom dijakom in učiteljem, naj pri pisanju šolskega eseja ne upoštevajo zaporedja sestavin navodil (Krakar Vogel in Šimenc 2000), so dijaki začeli brati taka navodila kot besedilo kolonijo, kot opombe, in ustvarjali eseje bolj samostojno, ne le kot »odgovore« na navodila.

naslovniku – učitelju, do kolikšne mere in kako prepričljivo in utemeljeno je besedilo poskušalo prikazati rešitev.

Viri

Adlešič, Gregor et al., 2002: *Veliki slovar tujk*. Ljubljana: SZ. 776.

Delo in dom, Delova priloga 13/21 (1. junij 2005).

Krakar Vogel, Boža in Šimenc, Brane, 2000: *Slovenski jezik in književnost, Vodnik skozi književnost na maturi*. 1. izd. Ljubljana: Državni izpitni center.

Ona, Delova priloga 6/46 (23. november 2004).

Ona, Delova priloga 7/22 (7. junij 2005).

Sloveno come lingua seconda nel territorio bilingue dell'Istria slovena. Prova d'esame 3. (Izpitna pola 3 za slovenski jezik kot drugi jezik na narodno mešanem območju Slovenske Istre.) Državni izpitni center, Ljubljana 1996–2003. Arhivsko gradivo.

Literatura

Beaugrande, R. A. de, Dressler, W. U., 1992: *Uvod v besediloslovje*. Ljubljana: Park.

Coulthard, Malcolm, 1994: On analysing and evaluating written text. *Advances in Written Text Analysis*. London, New York: Routledge.

Dijk, Teun A. van, 1992: *Text and Context. Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse*. Sixth impression. New York: Longman.

Dular, Janez in Korošec, Tomo, 1991: *Slovenski jezik 3*. Maribor: Založba Obzorja.

Eco, Umberto, 1999: *Šest sprehodov skozi pripovedne gozdove*. Ljubljana: Zbirka Labirinti.

Hoey, Michael, 1994: Signalling in Discourse: A Functional Analysing of a Common Discourse Pattern in Written and Spoken English.

Advances in Written Text Analysis. Ed. M. Coulthard. London, New York.

Hoey, Michael, 2001: *Textual Interaction. An Introduction to Written Discourse Analysis*. London, New York: Routledge.

Pogorelec, Breda, 1997: Besediloslovni vidiki Cankarjeve proze. *Zbornik referatov 6. srečanja slavistov Celovec–Ljubljana (1989)*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 166–169.

Starc, Sonja, 2001: *Branje Jančarjevega Galjota*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Sonja Starc, 2004: *Poglavja iz besediloslovja pri predmetu Oblikovanje strokovnih besedil: izročki predavanj*. Koper: Fakulteta za humanistične študije.

Starc, Sonja, 2005: Matura iz slovenščine kot drugega jezika v Slovenski Istri. V: *Slovenščina in njeni uporabniki v luči evropske integracije*. Koper: UP ZRS Annales. 149–170.

Starc, Sonja, 2005: Instructions as a Goal-Achievement Text. *17th European Systemic Functional Linguistics Conference: Exploring meaning-making: field and the ideational metafunction*. King's College London (1.–4. avgust 2005).